

Р. Ю. Матяшовська

аспірант Інституту права та психології
Національного університету «Львівська політехніка»

ГАРАНТІЇ ПРАВ ДІТЕЙ, ЩО НАРОДЖЕНІ ЗА ДОПОМОГОЮ МЕТОДУ СУРОГАТНОГО МАТЕРИНСТВА

У статті розглядається проблема гарантування належних прав дітей, що народжені методом сурогатного материнства. Вказано, що ріст наукового потенціалу медицини та розвиток біотехнологій породжує зміну певних прав людини, в тому числі такого природнього права, як право на відтворення. Однією з найсуттєвіших проблем є невизначеність гарантій юридичного батьківського права. Насамперед це стосується існування нормативних гарантій визначення легітимною матір'ю тієї жінки, яка буде відповідати найкращим інтересам дитини. Ще однією проблемою дітей, пов'язаних із сурогатним материнством, є право знати особливості свого походження, знати особистість сурогатної матері та мати можливість спілкуватися зі своїми близькими по її лінії.

Ключові слова: сурогатне материнство, дитина, гарантії прав, інтереси дитини.

Постановка проблеми. Сучасне суспільство перебуває під впливом трансформаційних процесів, що породжують зміну правової реальності. Як вірно зауважує І. Жаровська, «сьогочасне суспільство вступило в період великих перетворень і реформ, що зачіпають усі сфери життєдіяльності соціуму» [1, с. 33]. Одним із факторів таких змін є поява прав людини нового покоління. Ріст наукового потенціалу медицини та розвиток біотехнологій породжує зміну певних прав людини, в тому числі такого природнього права, як право на відтворення.

Допоміжні репродуктивні технології допомагають мільйонам людей у цілому світі подолати безпліддя. Проте наукові розробки, що на сьогодні актуальні в юридичній науці, загалом торкаються прав та обов'язків учасників репродуктивної процедури. Вважаємо, що потрібен ще додатковий акцент на статусі дітей, які народжені з використанням новітніх репродуктивних технологій.

Актуальність проблеми зумовлена не тільки недостатньою науковою розробленістю проблематики, але й значним поширенням репродуктивних технологій, адже за статистикою в Європі від 1,3 до 4,2% новонароджених зачаті за допомогою одного з видів новітніх технологій [2, с. 1683].

Враховуючи науку, затребуваність та широкомасштабність проблеми, в межах цієї статті зупинимося тільки на гарантіях прав дітей, народжених за допомогою самого суперечливого методу репродукції – сурогатного материнства.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питання зміни прав у зв'язку з розвитком певних глобалізаційних чинників активно досліджуються науковою спільнотою. Проблеми правового регулювання права на відтворення людини розглядалися в межах медичної галузі права. З погляду теоретичної юриспруденції ця проблема досліджувалася недостатньо. Певні аспекти сурогатного материнства аналізувалися в доробках Я. Марко, Ю. Коренги, Т. Кашперської, Р. Майданика тощо. Проте всі вони тільки опосередковано стосуються прав дітей, що народжені нетрадиційним способом.

Метою статті є розгляд проблем сурогатного материнства в контексті гарантування прав дітей, що народжені нетрадиційним способом.

Виклад основного матеріалу. Конвенція про права дитини 1989 року у статті 2 визначає, що «Держави-учасниці поважають і забезпечують усі права, передбачені цією Конвенцією, за кожною дитиною, яка перебуває в межах їх юрисдикції, без будь-якої дискримінації незалежно від <...> національного, етнічного

або соціального походження ...» [3]. Вказана норма першочергово стосувалася захисту дітей із груп національних та етнічних меншин чи тих, що народжені поза шлюбом. Проте глобалізаційні зміни породжують нове тлумачення цього критерію. До умов недискримінації мають належати й ті фактори, що стосуються умов запліднення і народження.

Сурогатне материнство слід розглядати як метод відтворення із застосуванням репродуктивних технологій таким чином, що безпосереднє виношування дитини здійснює сурогатна мати за домовленістю з майбутніми батьками, згідно з якою зобов'язана передати їм дитину після народження. Наукові дослідження показали, що діти, народжені з використанням методу сурогатного материнства, зазвичай перебувають у психологічному, емоційному та матеріальному комфорті. Останнє пов'язано з тим, що все ж таки процедура не є дешевою, тому дозволити її собі як спосіб подолання безпліддя можуть пари з високим соціально-економічним статусом. Усупереч побоюванням, батьки-замовники мало конфліктують із дітьми. Проте в дітей, що народжені за допомогою цього методу, на нашу думку, можуть виникнути певні правові та соціально-етичні труднощі, пов'язані саме з особливостями їхнього народження.

Однією з найсуттєвіших проблем є невизначеність гарантії юридичного батьківського права. Насамперед це стосується того, щоб існували нормативні гарантії визначення легітимною матір'ю тієї жінки, яка буде відповідати найкращим інтересам дитини.

Проблема гарантування батьківства та виховання в сім'ї пов'язана з різними підходами в ряді країн щодо презумпції материнства при сурогатній репродукції. Особливу актуальність вказаного права підкреслює Я. Марко. Вона вказує, що «обов'язок держави – захистити кожну людину, в тому числі забезпечити їй право на життя, належні умови життя. П. 2 ст. 123 Сімейного кодексу України вказує, що в разі перенесення в організм іншої жінки ембріона людини, зачатого подружжям (чоловіком та жінкою) в результаті застосування допоміжних репро-

дуктивних технологій, батьками дитини є подружжя» [4, с. 26]. Також цитована автор вважає за необхідне «закріпити заборону для подружжя відмовитися від запису їх батьками дитини. Вказана заборона зумовлена інтересами дитини, оскільки може виникнути ситуація, коли батьки могли змінити думку щодо потреби мати дитину. Як наслідок, дитина є сиротою, а батьки-замовники не несуть жодної відповідальності. У разі відмови обох сторін дитина в повній мірі повинна бути повністю забезпечена матеріальною підтримкою в майбутньому» [4, с. 26].

Матір'ю дитини може бути як генетична мати, мати-замовниця, яка не має зв'язку з дитиною, так і сурогатна мати.

У Російській Федерації, яка легалізувала як комерційну, так і альтруїстичну сурогатну методику, все ж діє ускладнена форма отримання батьківства. Так, відповідно до ч. 2 п. 4 ст. 51 Сімейного кодексу Російської Федерації особи, що перебувають у шлюбі між собою і що дали своє погодження в письмовій формі на імплантацію ембріона іншій жінці з метою його виношення, можуть бути записані батьками дитини тільки з погодження жінки, котра народила дитину (сурогатної матері).

Думки науковців цієї держави розділилися. Деякі переконують, що така позиція нормотворця є правильною, оскільки «факт виношування або народження більш соціально та емоційно значимий, ніж генетичне походження» [5, с. 183]. Також цей висновок додатково обґрунтовується появою у сурогатної матері материнського почуття в процесі виношування дитини, що призводить до зміни її ставлення до неї.

Проте більшість науковців сперечаються із законодавцем. Вони вважають, що закріплення в законі пріоритету сурогатної матері під час встановлення походження дитини суперечить закріпленому в ст. 38 Конституції РФ принципу охорони сім'ї, материнства та дитинства. Крім того, в російському законодавстві «моральні страждання біологічних батьків дитини, котрі позбавлені можливості реалізувати передбачений законом комплекс батьківських прав відносно своєї дитини, яку вони не змогли зачати і народити природ-

ним шляхом, вважаються менш соціально значущими» [6, с. 15].

Щодо пріоритету інтересів сторін договору сурогатного материнства можна сперечатися довго, приводячи аргументи у вигляді морально-етичних чинників та особливостей. Однак зрозумілим є той факт, що передусім саме батьки-замовники здійснили всі дії для того, щоб дитина була зачата, оплатили послуги виношування та народження, бажали цю дитину, а сурогатна мати дала добровільну згоду на процедуру, розуміючи, що в майбутньому вона має віддати дитину генетично рідним батькам. Тому для нас позиція законодавця не є переконливою. Крім того, видається, що інтереси дитини, що народжена сурогатною матір'ю, будуть краще захищені в сім'ї генетичних батьків, а не в жінки, яка вже раз змінила свою думку щодо дитини. Хто може надати гарантію того, що жінка після пологів не перебувала в стані стресу чи депресії, а в майбутньому вона ще раз не змінить думку, усвідомивши те, що їй доведеться виховувати чужу дитину.

Звернемо увагу, що норми пріоритету сурогатної матері діють не тільки в Росії. У Великобританії саме остання вважається законною матір'ю дитини до того часу, поки суд не надасть батьківський дозвіл потенційній матері. Така норма не має винятків навіть за умови, що в договорі вказано інше та якщо можливо довести генетичний зв'язок з іншою жінкою [7].

Особлива невизначеність виникає в тому разі, якщо сурогатна мати має генетичний зв'язок з дитиною. Декілька держав (серед них здебільшого африканські та деякі штати Америки) дозволяють використовувати генетичний матеріал сурогатної матері під час запліднення. Щоправда, в більшості держав, де існує дозвольна система такого методу репродукції, все ж установлена заборона поєднання сурогатного та біологічного материнства. Проте, якщо поєднання все ж відбулося, в такому випадку відбувається особлива ситуація – біологічна мати віддає свою дитину сторонній жінці.

На сьогодні в багатьох наукових джерелах все ще дебатується морально-правова сторона сурогатного методу відтворення.

Противники вказують, що така діяльність прямо підпадає під кваліфікацію торгівлі частинами тіла та дітьми. Практично з ними можна в цьому випадку погодитися, адже біологічно рідна дитина виступає товаром, а не просто надаються послуги «використання лона». Безумовно, що така форма сурогатної репродукції не може повною мірою захищати інтереси новонародженої дитини, тому на міжнародному рівні давно назріла потреба чіткого регулювання основних принципів новітньої процедури відтворення.

Також ситуація втрати біологічної матері ускладнюється ще й невизначеністю статусу новонародженої дитини. Остання може після народження певний час бути незареєстрованою, без імені та й ще без сім'ї, оскільки сурогатній матері надається час для роздумів: чи залишити дитину собі чи віддати її батькам-замовникам. Так, за законом Південно-Африканської республіки сурогатна мати, яка генетично пов'язана з дитиною, може звернутися до суду протягом 60 днів із моменту народження дитини для того, щоб визнати договір недійсним [8, с. 20]. Якщо до вказаного терміну додати строк розгляду справи судом, то все ж можна вказати, що така ситуація не відповідає принципу найкращих інтересів дитини. Також це прямо суперечить ст. 7 Конвенції про права дитини, де встановлено, що «дитина має бути зареєстрована відразу ж після народження, і з моменту народження має право на ім'я і набуття громадянства, а також, наскільки це можливо, право знати своїх батьків і право на їх піклування» [3].

Ще однією проблемою дітей, пов'язаних із сурогатним материнством, є питання, яке все ще не знайшло належної наукової уваги. Це юридична дискусія щодо права знати особливості свого походження, знати особистість сурогатної матері та можливість спілкуватися зі своїми близькими по її лінії.

Питання таємності інформації походить передусім від таємниці усиновлення. Майбутні проблеми, що стосуються можливого розголосу та втрати дитиною своєї ідентичності, дали поштовх для концепції раннього інформування дітей для того, щоб вони з дитячого віку сприйняли свою осо-

бистість та навчилися в подальшому з цим жити. Надалі ефективність такого інформування призвела до розвитку руху «відкритого усиновлення», тобто шляхом забезпечення генетичній матері можливості спілкуватися з дитиною. Проте також є противники такого руху, які вважають, що відкритість може привести до плутанини для дітей, суперечливості батьківських цінностей і може створити конфлікт ідентичності.

На відміну від усиновлених, сурогатні діти живуть із генетичними батьками, тому менше підпадають під проблему зміни ідентичності. Передбачається, що вони менш схильні вимагати знання про особу, яка їх виносила, щоб сформуванню своєї ідентичності. Однак М. Кіркман нагадує нам, що в культурі, в якій «варіюються гени», все ще існують люди, зачаті людиною, і що вони можуть відчувати себе обдуреними своєю спадщиною і страждати від кризи ідентичності» [9, с. 2231].

Конфлікт між правами батьків на недоторканність приватного життя і правами дітей на знання вважається одним із найбільш спірних етичних питань. Аргументи, пов'язані із секретністю, в значній мірі пов'язані із захистом конфіденційності небіологічного батька щодо його безпліддя. Інші стверджували, що розкриття правди дитині може пошкодити особистість і відносити дитину з родиною.

Тут важливо, яку позицію підтримують національні державні органи. Так, у Нідерландах Урядовий комітет рекомендував законотворцю включити нормативне положення про те, що батьківський обов'язок по догляду полягає в тому, щоб забезпечити форму контакту між дитиною і сурогатною матір'ю. Це положення ґрунтується на тому, що одним із семи елементів хорошого виховання дитини є турбота про контакт з особами, які важливі для дитини. Якщо право дитини на інформацію щодо його історії походження включити до закону, тоді й необхідно вказати, що батьки не повинні перешкоджати можливому пошуку сурогатної матері або донора сперми [10].

Звернемо увагу, що Європейський суд із прав людини звертає увагу на необхідність державного гарантування права на інформацію про своє походження. Зокре-

ма, в рішенні «Мікулич проти Хорватії» Суд дійшов висновку, що інтерес заявниці щодо отримання важливої інформації стосовно її походження захищається положенням Конвенції. Суд зазначив, що в правових системах мають належним чином гарантувати інтереси дитини щодо встановлення її походження [11].

Висновки і пропозиції. Проблема невизначеності статусу дітей, народжених методом сурогатного материнства, пов'язана з невизначеністю гарантій юридичного батьківського права та права на інформацію про таємницю запліднення. Для вирішення вказаних проблем необхідний такий комплекс гарантій: міжнародне визнання статусу рівності дітей, що народжені за допомогою використання методу сурогатного материнства; нормативні гарантії визначення за легітимну матір тієї жінки, яка буде відповідати найкращим інтересам дитини; міжнародна правова заборона використання генетичного матеріалу сурогатної матері; національне правове регулювання щодо визначення пріоритету прав батьків на недоторканність приватного життя чи прав щодо забезпечення інформацією дитини про особливості її народження.

Список використаної літератури:

1. Жаровська І.М. Публічні і приватні інтереси у механізмі сучасної державної влади. Науковий вісник Чернівецького університету. 2010. Випуск 525. Правознавство. С. 33–36.
2. Anderson A.N., Gianaroli L., Felberbaum R., de Mouzon J., & Nygren K.G. Assisted reproductive technology in Europe, 2002. Results generated from European registers by ESHRE. Human Reproduction. 2006. № 21. P. 1680–1697.
3. Конвенція про права дитини: Міжнар. док. ООН від 20.11.1989 р. Зібрання чинних міжнародних договорів України. 1990. № 1.
4. Марко Я.Р. До проблем правового статусу дитини, що народжена із застосуванням процедури сурогатного материнства. Наше право. 2017. № 3. С. 24–27.
5. Антокольская М.В. Семейное право: учебник. М.: Норма, 2010. 569 с.
6. Михайлова И.А. Законодательство, регламентирующее установление происхождения детей, нуждается в корректи-

- ровке. Вопросы ювенальной юстиции. 2009. № 2.
7. Human Fertilisation and Embryology Authority. Surrogacy – Are there any legal issues to consider. URL: <https://www.hfea.gov.uk/treatments/explore-all-treatments/surrogacy/>
8. Sloth-Nielsen J. The South African Children’s Act 38 of 2005 (fully in force from 1 April 2010). Surrogacy, South African Style family Law Newsletter. 2013 P. 19–21.
9. Kirkman M. Parents’ contribution to the narrative identity of offspring of donor-assisted conception. Social Science and Medicine. 2003. Vol 57. № 11. P. 2229–2242.
10. Child and parents in the 21st century. Report of the Government Committee on the Reassessment of Parenthood 27 June 2016. URL: <https://www.government.nl/documents/reports/2016/12/07/child-and-parent-in-the-21ste-century>
11. Справа «Мікулич проти Хорватії» (MIKULIC V. CROATIA) від 7 лютого 2002 р. URL: http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/980_049
-

Матяшовская Р. Ю. Гарантии прав детей, рожденных с помощью использования метода суррогатного материнства

В статье рассматривается проблема обеспечения надлежащих прав детей, рожденных методом суррогатного материнства. Указано, что рост научного потенциала медицины и развитие биотехнологий порождает изменение определенных прав человека, в том числе такого естественного права, как право на воспроизведение. Одной из важнейших проблем является неопределенность гарантий юридического родительского права. В первую очередь это касается наличия нормативных гарантий определения в качестве легитимной матери той женщины, которая будет отвечать интересам ребенка. Еще одной проблемой детей, связанных с суррогатным материнством, является право знать об особенностях своего происхождения, личность суррогатной матери, иметь возможность общаться со своими близкими по ее линии.

Ключевые слова: суррогатное материнство, ребенок, гарантии прав, интересы ребенка.

Matyashovska R. Guarantees of the rights of children born using the method of surrogacy

The article deals with the problem of guaranteeing the proper rights of children born by the method of surrogacy. It is indicated that the growth of scientific potential of medicine and the development of biotechnology generates a change in certain human rights, including such natural rights as rights to reproduction. One of the most significant problems is the uncertainty of the guarantee of legal parental rights. First of all, it concerns the fact that there are normative guarantees of determining the legitimate mother the woman who will meet the best interests of the child. Another problem for children associated with surrogate motherhood is the right to know the features of their origin, to know the identity of the surrogate mother and the opportunity to communicate with their loved ones along her line.

Key words: surrogacy, child, rights guarantees, best interests.